

Zemka, O. (2014). Pedagogichni umovy formuvannya doslidnytskykh umin u studentivfilolohiv [Pedagogical conditions for developing research skills in philology students]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia [Problems of modern teacher training]*, 10 (2), 146-155 [in Ukrainian].

ТЯТАРЕНКО О.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

FEATURES OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TECHNOLOGY TEACHERS FOR SCIENTIFIC AND RESEARCH ACTIVITIES IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE

The article "Features of Professional Training of Future Technology Teachers for Scientific and research activities in institutions of higher education of Ukraine" examines the problems related to the training of future technology teachers for scientific and research activities. The article explores the main reasons that lead to insufficient preparation of students for scientific and research activities, as well as ways to solve these problems by creating a research environment and implementing a system of forming the readiness of specialists to carry out scientific and research work in the process of professional activity. The recommendations described can be applied in the practice of higher education to improve the training of future technology teachers for research activities.

Furthermore, the educational programs and curricula of higher education institutions engaged in the training of future technology teachers were analyzed, revealing insufficient attention to the formation of scientific and research skills. To solve this problem, it is proposed to introduce a suitable research environment in higher education institutions and a system of forming the readiness of specialists to carry out scientific research work in the process of professional activity.

Studies have shown that the preparation of future technology teachers for scientific and research activities in Ukraine requires serious changes in teaching, learning, and organization of the educational process. This will allow students to acquire the necessary knowledge and skills for effective scientific activity in the future and the development of science in Ukraine.

Key words: professional training, future teachers, technologies, scientific research activity, higher education institutions of Ukraine

Стаття надійшла до редакції 12.04.2023 р.

УДК 37.091.4МАКАРЕНКО:[340.12:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2023.31.283435>

АНДРІЙ ТКАЧЕНКО

ORCID ID: 0000-0003-4408-2653

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УПРАВЛІНСЬКИЙ ДОСВІД А. МАКАРЕНКА В ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОСВІТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

А. Макаренко зумів оцінити іманентний педагогічний потенціал правової реальності як такої і знайшов певний алгоритм використання системи базових форм буття права як виховного засобу. Ставши на чолі установи для виховання правопорушників, А. Макаренко відчував об'єктивну необхідність враховувати специфічну правову реальність не як негативну обставину, але передусім як ключовий чинник педагогічного процесу. В своїй практичній діяльності А. Макаренко усвідомлював і реалізував мету пошуку певного алгоритму інтеграції педагогічної та правової специфіки у розв'язанні поставлених перед ним виховних завдань. Формою, що забезпечувала таку інтеграцію, стала винайдена ним авторська система педагогічно доцільної організації правової реальності, реалізована в специфічних умовах так званого виховного колективу. Іншими словами, А. Макаренко не лише ефективно використовував в своїй управлінській практиці кожен з форм буття права, але фактично винайшов цілісну систему педагогічно доцільних методів реалізації цих форм. Досвід А. Макаренка для сучасного керівника в сфері освіти являє форму оптимальної єдності управлінської, педагогічної та правової реальності, серед яких саме реальність управлінська виступає інтегруючим чинником, забезпечуючи ефективність всієї системи.

Ключові слова: управлінський досвід А. Макаренка, боротьба з дитячою безпритульністю, дитячі трудові колонії, підготовка менеджера з управління навчальним закладом в умовах магістратури, правова компетентність майбутніх менеджерів, форми буття права, правосвідомість

Постановка проблеми. Здатність діяти в специфічному правовому просторі, прагнення до набуття і удосконалення правових знань, розуміння системи освіти як правового інструменту і чинника сталого розвитку громадянського суспільства – невід'ємні складові правової культура особистості менеджера в

сфері освіти. Системні можливості для формування правової компетентності майбутнього освітнього керівника має забезпечити оптимальна організація його професійної підготовки в умовах магістратури. При цьому особливої ваги набуває категорія правового змісту процесу навчання, що передбачає не лише насичення освітнього процесу правовими дисциплінами, але й широку апеляцію до різних форм правового, в тому числі історико-педагогічного, досвіду.

Цікавий приклад формування правової реальності як засобу оптимізації освітнього середовища являє собою унікальний досвід видатного українського педагога Антона Макаренка. Варто підкреслити, що правовий чинник виступав такою ж невід'ємною і органічною детермінантою виховної системи А. Макаренка, як її педагогічні та етичні основи. Не буде перебільшенням сказати, що створена А. Макаренком педагогічна концепція є унікальним правовим феноменом, сутність якого можна визначити як життєздатну та оригінальну педагогічну інтерпретацію ідеї права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед надзвичайно широкого тематичного розмаїття і великого обсягу макаренкознавчої літератури існує певна диспропорція щодо висвітлення саме правових аспектів творчої спадщини А. Макаренка як освітнього керівника. Упродовж багатьох років існування макаренкознавства як окремого напрямку наукових досліджень учені розглядали суто правові явища макаренківської практики в педагогічному категоріальному полі і в через призму відповідної методології.

Одним із в цілому небагатьох аспектів, які викликали помітну увагу дослідників, є вплив на педагогічну практику педагога-письменника ідей відомого правознавця-психолога Льва Йосиповича Петражицького (Л. Гордін, С. Кулагіна, С. Невська, А. Фролов та ін.). Про знайомство з багатьма працями Л. Й. Петражицького А. Макаренко говорить у документі «Замість колоквиуму», який він доклав до заяви у Центральний інститут організаторів народної освіти імені Є. О. Літкенса (Макаренко, 1985, с. 535). Дослідники відзначають, що концепція виховання особистості А. Макаренка в своїй основі орієнтувалася на «правову емоцію» та інші важливі ідеї в галузі психології і соціології права Л. Й. Петражицького (Невская, 2002).

Варто зауважити, що в названих роботах правовий досвід А. Макаренка інтерпретується поза проблемою перспективності його використання в сучасній адміністративній чи освітній практиці. Автори не робили спроб представити правову складову педагогічної і управлінської діяльності А. Макаренка як дидактичну категорію формування професійних компетентностей керівників у галузі освіти.

Мета даної розвідки полягає в аналізі правових аспектів управлінського досвіду Антона Макаренка як історико-педагогічного ресурсу підготовки майбутніх менеджерів освіти.

Виклад основного матеріалу.

Категоріальне поле онтології права, як відомо, містить фундаментальне поняття для опису правової реальності, яке охоплює всі аспекти останньої – *форми буття права*. Такими формами вважаються: а) *ідея права або правосвідомість* (хто здатний бути суб'єктом права, що є справедливістю, в чому смисл повинності як єдності прав і обов'язків тощо); б) *правові норми*, що встановлюються певним суб'єктом влади і коріняться в його авторитеті; в) *правовідносини або правове життя* (дії і рішення суб'єкта права в певній ситуації). В найбільш загальному розумінні сенси існування сфер освіти і права майже тотожні, вони полягають у забезпеченні оптимального прогресу як окремої особистості, так і суспільства в цілому. Відповідно логіка співіснування й взаємопроникнення систем освіти і права в принципових рисах може бути представлена у наступному вигляді:

1. **Правосвідомість:** а) правосвідомість як освітня мета (виховання правосвідомості, правова освіта); б) правосвідомість як педагогічний засіб (використання правосвідомості учня як мотиваційної основи освітнього процесу); в) правосвідомість педагога як професійно цінна якість.

2. **Правові норми** (внутрішні і зовнішні нормативні регулятори існування освітньої системи): а) правове нормування діяльності педагогів; б) правове нормування діяльності тих, хто навчається; в) правові норми стосунків в середині педагогічного колективу; г) правові норми управління освітою; д) правові норми як складова змісту освіти.

3. **Правовідносини:** а) формування оптимальних правовідносин в дитячому середовищі як освітня мета педагога; б) захист прав кожного учасника освітнього процесу; в) налагодження і координація діяльності органів дитячого самоврядування як суб'єкта права.

Своєрідність і цілісність функціонування аспектів правової реальності в керованих А. Макаренком освітніх закладах дає підстави для аналізу його управлінської практики як унікального феномену педагогічно доцільного поєднання та реалізації всіх форм буття права.

Соціальним середовищем і чинником реалізації форм буття права в педагогічній системі А. Макаренка є так званий виховний колектив. Сутність поняття виховного колективу педагог розкриває у своєму виступі в Ленінградському обласному Будинку учителя 16 жовтня 1938 року: «колектив учителів та колектив дітей – це не два колективи, а один колектив, і, крім того, колектив педагогічний» (Макаренко, 1985, с. 116). Формування такого колективу він вважав найважливішою справою в педагогічній роботі. Уважне дослідження макаренківської теорії виховного колективу дозволяє говорити про дане соціальне новоутворення як про специфічний педагогічно-правовий феномен, що об'єднував унікальні можливості і переваги для реалізації форм буття права, оскільки виступав оптимальним засобом: а) виховання

правосвідомості підлітків, б) вироблення правових норм життя, в) регулювання правовідносин в умовах закладу.

Умовно педагогічно доцільну реалізацію форм буття права в макаренківській спадщині можна представити у вигляді трьох тем: ідея права в педагогічній теорії і практиці А. Макаренка; сутність і еволюція правових норм в діяльності керованих А. Макаренком виховних закладів; правовідносини як важлива складова педагогічної практики А. Макаренка. Зупинимося на кожній із них.

Ідея права в педагогічній теорії і практиці А. Макаренка. Тексти праць педагога, численні архівні документи, а також мемуарні джерела дають достатньо матеріалу щодо особливостей розуміння ним права як виховного чинника. Крім того не бракує свідчень тієї великої і системної роботи, яку проводив А. Макаренко в очолюваних ним установах з метою формування правосвідомості всіх учасників освітнього процесу: педагогів, вихованців, інструкторів, інженерного персоналу, вільнонайманих працівників тощо. Серед доволі широкого арсеналу засобів такої діяльності особливу цікавість для сучасних освітніх менеджерів являють наступні:

А) Категорична вимога керівника і педагогічного персоналу. Таку вимогу А. Макаренко називає «категоричним імперативом». «Категорична вимога колективу, – писав педагог, – застосовується не тільки щодо крадіжки. У комуні ім. Дзержинського така ж категорична вимога пред'являється і до випивки, і карткової гри» (Макаренко, 1985, с. 186).

В) Виховання почуття обов'язку перед колективом, суспільством тощо. Корегувати правосвідомість вихованців через формування у них почуття обов'язку А. Макаренко намагався всупереч офіційним радянським педагогічним доктринам, особливо помітним цей конфлікт став під час його виступу на засіданні секції соціального виховання Українського науково-дослідного інституту педагогіки 14 березня 1928 р. В листі до письменника М. Горького педагог згодом напише: «до вас приводять занедбаного хлопця, який вже і ходити розучився, потрібно з нього зробити Людину. Я піднімаю в ньому віру в себе, виховую у нього почуття обов'язку перед самим собою, перед робітничим класом, перед людством, я говорю йому про його людську і робітничу честь. Виявляється, це все єресь. Потрібно виховати класову самосвідомість (між нами кажучи, навчити тріпати язиком за текстом підручника політграмоти)» (Переписка, 1990, с. 56).

С) Надання якомога вищого рівня освіти. А. Макаренко позитивну еволюцію правової свідомості вихованця ставив у безпосередню і категоричну залежність від освітнього чинника: «Перевиховання справжнє, повне перевиховання, що гарантує від рецидивів, можливе лише за повної середньої школи» (Макаренко, 1985, с. 11).

Д) Викладання теорії моралі в аспекті її співзвучності з теорією права. А. Макаренко нарікав на те, що в сучасній йому школі відсутня ця «теорія моралі», яка у школі дореволюційній викладалася священиками, у власній же практиці він змушений був подібну теорію пропонувати, навіть у програмному вигляді (Макаренко, 1985, с. 27-28). Так само важливим методом розвитку правосвідомості вихованців були засідання товариського суду, які, за словами педагога, отримали форму кафедри з теорії вчинків – «щось конче необхідне в колоніях, типу нашої» (Макаренко, 1983, с. 31).

Е) Покарання. Проблема необхідності, доцільності і технологічності покарання виступає однією із найбільш дискусійних у полеміці А. Макаренка з офіційною педагогікою його часу. Йй він присвятив навіть окрему тему у своєму циклі лекцій «Проблеми шкільного радянського виховання». На думку педагога, «покарання має вирішити та знищити окремих конфлікт і не створювати нових конфліктів. [...] Покарання має бути надзвичайно індивідуальним, надзвичайно пристосованим до окремої особи, проте й у сфері покарання можуть бути певні закони та форми, що обмежують право покарання. [...] Необхідно, щоб була єдина логіка покарання та щоб покарання не було частим. По-друге, у покаранні мають бути також відомі традиції та норма для того, хто застосовує покарання» (Макаренко, 1985, с. 43-44);

Ф) Формування гідності вихованця як члена суспільно визнаної соціальної групи, в даному випадку – як «горьківця» або «дзержинця». Належність до такої групи має обов'язково гостро відчуватися підлітком як краща і єдино допустима альтернатива його членству у делінквентній або девіантній соціальній групі – наприклад, злочинній або безпритульній спільноті. В цьому відношенні характерний вираз ми знаходимо в листуванні А. Макаренка з М. Горьким: «наші хлопчики, прислані до нас примусово, за ухвалою судових органів, що носять ганебне тавро правопорушника, через кілька місяців вже пишаються тим, що вони колоністи, та ще й горьківці. Я б сказав, – мабуть, надто пишаються, задирають носи, важливі і на всіх інших людей дивляться дещо зверхньо» (Переписка, 1990, с. 3).

Г) Вирішення правових колізій. Безпосередня участь вихованців у тих чи інших правопорушеннях і сприйняття знайдених А. Макаренком педагогічно зумовлених шляхів вирішення пов'язаних з цим ситуацій викликало у підлітків цілу низку сильних емоційних реакцій та значно збагачувало їх уявлення стосовно понять справедливості, невідворотності покарання, обумовленості зв'язку моралі і права тощо. Хоча документальних підтверджень подібних колізій ми знаходимо мало, але їх узагальненими прикладами багата «Педагогічна поема»: конфлікти з місцевим населенням через

крадіжки та колективні вибачення (глава «Гра у фанти»), викриття крадіїв у власному середовищі (глава «Операції внутрішнього характеру»); вбивство новонародженої дитини вихованкою (глава «Наш найкращий») (Макаренко, 1982. с. 25-32, 117-123, 147-151) тощо.

Н) Вправління в правовій поведінці і допомога державним органам охорони правопорядку. Подібна практика А.Макаренка була націлена на опанування колишніми правопорушниками незвичних для них, але корисних для формування аксіологічної складової їх правової свідомості, способів рольової поведінки. Сюди ми можемо віднести описані в «Педагогічній поемі» фінансові доручення з випробувальною метою, матеріальна відповідальність, виконання обов'язків обвинувача або судді в товариському суді, боротьба з незаконною вирубкою лісу та самогоноварінням, підбір безпритульних з вокзалів тощо (Макаренко, 1985, с. 132-133; Макаренко, 1982. с. 35-39, 60-69, 198-202).

І) Система локальних прийомів педагогічної техніки. Такі, докладно описані А.Макаренком прийоми, що він об'єднує поняттям педагогічної техніки, неодмінно розширяли його можливості впливу на правосвідомість вихованців, серед них особливо були ефективними прийом «вибуху», як крайня форма категоричної вимоги (Макаренко, 1985, с. 132-133), прийом «спаленої біографії», тобто ігнорування кримінального минулого вихованців (Переписка, 1990, с. 8-9) та деякі інші.

Сутність і еволюція правових норм в діяльності керованих А. Макаренком виховних закладів. В певному розумінні, вся управлінська діяльність А. Макаренка є безупинним процесом нормотворення. Цей вид творчості педагога виступав закономірним, природним і оптимальним рішенням проблеми дефіциту регулятивних систем в сферах його діяльності. Нестача соціально позитивного змісту в звичаєвих і моральних нормах, що приносили з собою вихованці А. Макаренка із злочинного, бродяжницького або військового минулого, диктував педагогічний зміст його нормативно-правових документів. Про подібну діяльність педагога в дорадянський період, на жаль, достовірних документів досі не знайдено, тому початок його нормотворчої практики треба пов'язувати з роботою в царині ліквідації дитячої безпритульності.

А) Правові документи Полтавської/Харківської трудової колонії імені М. Горького (1920–1928 рр.) знаменують собою якісно новий і більш досконалий етап нормотворчої діяльності А. Макаренка. Тут увагу привертає передусім «Конституція» колонії, яка була правовим актом, який не лише унормовував всі аспекти життя закладу, але й, по суті, в концентрованому і систематизованому вигляді презентував головні засади педагогічної концепції А. Макаренка. В даному випадку можна говорити ще про одну функцію права в педагогіці: правовий документ як форма декларації педагогом своєї професійної позиції. На жаль, текст «Конституції» горьківської колонії не зберігся, але її зміст в загальних рисах можна оцінити за написаною на її основі «Конституцією» комуни імені Ф. Е. Дзержинського (План работы..., арк. 6–9 зв.).

В) Правові документи Управління дитячими колоніями Харківського округу (1927–1928 рр.) являють собою свідчення інтенсивної еволюції нормотворчої кваліфікації А. Макаренка. Пакет створених ним в період об'єднання навколо колонії імені М. Горького дитячих інтернатних установ Харківщини документів складається із Статут управління дитячими шкільно-трудовами колоніями (О работе детских домов..., арк. 219–221); Положення про відпуск коштів на утримання установ Трудового дитячого корпусу (О работе детских домов..., арк. 210); Положення про Дитячу міліцію м. Харкова (Протоколы заседаний..., арк. 56). Після доволі обмеженого досвіду нормотворчості у горьківській колонії виглядають дещо несподіваними обсяг, функціональний рівень і тематичний діапазон нового доробку А. Макаренка. Новий масштаб діяльності і відповідні завдання значно розширили вимоги до правових компетенцій та активності А. Макаренка.

С) Аналіз комплексу нормативно-правових документів Дитячої трудової комуни імені Ф. Е. Дзержинського (1927–1935 рр.), пов'язаних з ім'ям А. Макаренка, має обов'язково враховувати той факт, що в цей період діяльності педагог вже не міг бути максимально вільним у своїй нормативно-правовій ініціативі, оскільки комуна створювалася і весь час свого існування жорстко контролювалася органами НКВС України. Історія комуни залишила нам декілька правових документів, укладених А. Макаренком, передусім це: «Конституція» (План работы..., арк. 6–9 зв.), Положення про дисциплінарні стягнення і заохочення комунарів на виробництві (Макаренко, 1986, с. 251-253) та Положення про випускників-комунарів дитячої трудової комуни НКВС УРСР ім. Ф. Е. Дзержинського (Макаренко, 1983, с. 193-194).

Для сучасного освітнього керівника певну цікавість являє суто педагогічний контекст цих правових документів, вміння автора використати їх дух і форму як одночасно і своєрідну педагогічну декларацію, і потужний виховний інструмент. А. Макаренко зумів перетворити нормативно-правові документи на своєрідний майданчик для висловлення своїх педагогічних поглядів і професійної позиції взагалі.

Правовідносини як важлива складова педагогічної практики А. Макаренка. Практика організації правового життя в управлінському досвіді А. Макаренка, як і інші його ініціативи в галузі права, також опосередковувалася поставленими перед ним педагогічними завданнями. Цей напрям діяльності педагога-письменника включав правові відносини з зовнішнім оточенням та систему

відносин всередині установи. Архівна спадщина осередків управлінської практики А. Макаренка розкриває перед нами численні приклади творчих пошуків педагога.

А) **Правові відносини із зовнішнім оточенням.** Педагогічні, господарські і культурні функції керованих А. Макаренком виховних закладів ставили їх у центрі розгалуженої мережі адміністративних, фінансових, громадських та інших відносин, правова сутність яких мала бути контрольованою ним як управлінцем. До зовнішнього оточення колонії і комуни відносилися Народний комісаріат освіти, виконавчі комітети місцевих рад, правоохоронні органи, підприємства та установи. В цих відносинах характерною є одна особливість тактики А. Макаренка – в багатьох випадках колізію між правом і економічною чи педагогічною доцільністю він намагався вирішувати на користь останньої. Прикладом цього є здобуте ним виключне право збільшення розміру ставок вихователів у колонії імені М. Горького за рахунок скорочення штатних одиниць, що суперечило існуючим нормативам.

Ще більш драматичною з правового боку була конкурентна боротьба колонії за право експлуатації парового млина, що знаходився на її теренах. Особливо цю історію робить те, що конфлікт між педагогічною доцільністю надання вихованцям А. Макаренка відповідної виробничої кваліфікації та фінансовою вигодою від здачі в оренду млина приватним власникам губернські виконавчі органи вирішили не на користь дитячого закладу. Принципово інша правова ситуація спостерігалася всередині макаренківських установ.

В) **Правові відносини всередині виховної установи.** Ця робота А. Макаренка зосереджувалася навколо трьох головних проблем: налагодження оптимальних правових відносин і правозастосування в середовищі юнаків та підлітків, що мали в минулому значний кримінальний досвід; ефективний правовий захист кожного із учасників виховного процесу; створення системи органів реального дитячого самоврядування та перетворення її на повноцінного суб'єкта організації правового життя; дотримання юридичних норм в організації освітнього процесу, розбудові матеріальної бази і господарства, кадрових питаннях. Оригінальна і надзвичайно ефективна система дитячого самоврядування виступала своєрідним правовим каркасом, що забезпечував виконання виховних завдань і в Полтавській/Харківській трудовій колонії імені М. Горького, і в Дитячій трудовій комуні імені Ф. Е. Дзержинського. Законодавчі (загальні збори) та виконавчі (рада командирів, товариській суд, рада школи, постійно діючі комісії тощо) органи колонії, їх будова та повноваження, регулятивні та охоронні функції – інноваційні та конструктивно досконалі демократичні інститути.

Інституційний і технологічний досвід організації правових відносин та правового захисту А. Макаренка дозволяє усвідомити і оцінити функціональні можливості багатьох психологічних та соціологічних механізмів взаємодетермінації педагогічних і правових завдань – що є цінним і для освітнього менеджменту нинішньої доби.

Висновки та перспективи подальших розвідок. А. Макаренко зумів оцінити іманентний педагогічний потенціал правової реальності як такої і знайшов певний алгоритм використання системи базових форм буття права як виховного засобу. Ставши на чолі установи для виховання правопорушників, А. Макаренко відчував об'єктивну необхідність враховувати специфічну правову реальність не як негативну обставину, але передусім як ключовий чинник педагогічного процесу. В своїй практичній діяльності А. Макаренко усвідомлював і реалізував мету пошуку певного алгоритму інтеграції педагогічної та правової специфіки у розв'язанні поставлених перед ним виховних завдань. Формою, що забезпечувала таку інтеграцію, стала винайдена ним авторська система педагогічно доцільної організації правової реальності, реалізована в специфічних умовах так званого виховного колективу. Іншими словами, А. Макаренко не лише ефективно використовував в своїй управлінській практиці кожен з форм буття права, але фактично винайшов цілісну систему педагогічно доцільних методів реалізації цих форм.

Досвід А. Макаренка для сучасного керівника в сфері освіти являє форму оптимальної єдності управлінської, педагогічної та правової реальності, серед яких саме реальність управлінська виступає інтегруючим чинником, забезпечуючи ефективність всієї системи. Обнадійливі перспективи щодо подальшого руху у представленому тут дослідницькому напрямі, на нашу думку, можуть бути пов'язані з розробкою дидактичних моделей екстраполяції макаренківського досвіду педагогічно доцільної реалізації форм буття права на процеси підготовки майбутніх освітніх менеджерів.

Список використаних джерел

- Макаренко, А. С. (1985). *Избранные произведения*. Т. 3. Киев: Рад. шк.
- Макаренко, А. С. (1983). *Педагогические сочинения*. Т. 1. Москва: Педагогика.
- Макаренко, А. С. (1986). *Педагогические сочинения*. Т. 8. Москва: Педагогика.
- Невская, С. (2002). Реализация идей Л. И. Петражицкого в опыте А. С. Макаренко. На заметку практическим психологам, правоведам и социологам. *Імідж сучасного педагога*, 4/5 (23/24), 72-80.

- О работе детских домов и детских садов.* (Ф. Р-845, Оп. 3, Спр. 1778). Державний архів Харківської області. Харків.
- План работы детской трудовой Коммуны им. Дзержинского на 1928 г.* (Ф. Р-917, Оп. 1, Спр. 85). Державний архів Харківської області. Харків.
- Протоколы заседаний финансово-бюджетной секции окружной плановой комиссии за 1927/28 год и материалы к ним.* (1927–1928). (Ф. Р-845, Оп. 3, Спр. 1391). Державний архів Харківської області. Харків.
- Хиллиг, Г., Невская, С. С. (Ред.). (1990). *Переписка А. С. Макаренко с М. Горьким.* Марбург. (Opuscula Makarenkiana Nr 11).
- Makarenko, A. S. (1982). *Gesammelte Werke: Marburger Ausg.* (Bd. 3: Abt. 1, Veröffentlichungen zu Lebzeiten. Ein pädagogisches Poem: Teil 1). Stuttgart: Klett-Cotta.

References

- Hillig, G., & Nevskaya, S. S. (Eds.). (1990). *Переписка А. С. Макаренко с М. Горьким [Correspondence of A. S. Makarenko with M. Gorky].* Marburg. (Opuscula Makarenkiana Nr 11) [in Russian].
- Makarenko, A. S. (1982). *Gesammelte Werke: Marburger Ausg.* (Bd. 3: Abt. 1, Veröffentlichungen zu Lebzeiten. Ein pädagogisches Poem: Teil 1). Stuttgart: Klett-Cotta.
- Makarenko, A. S. (1985). *Izbrannye proizvedeniya [Selected works]* (Vol. 3). Kiev: Rad. shk. [in Russian].
- Makarenko, A. S. (1983). *Pedagogicheskie sochineniya [Pedagogical essays]* (Vol. 1). Moskva: Pedagogika [in Russian].
- Makarenko, A. S. (1986). *Pedagogicheskie sochineniya [Pedagogical essays]* (Vol. 8). Moskva: Pedagogika [in Russian].
- Nevskaya, S. (2002). Realizaciya idej L. I. Petrazhickogo v opyte A. S. Makarenko. Na zametku prakticheskim psihologam, pravovedam i sociologam [Implementation of the ideas of L. I. Petrazhitysky in the experience of A. S. Makarenko. Note to practical psychologists, jurists and sociologists]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 4/5 (23/24), 72-80 [in Russian].
- О работе детских домов и детских садов [About the work of orphanages and kindergartens].* (F. R-845, Op. 3, Spr. 1778). Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti. Kharkiv [in Russian].
- Plan raboty detskoj trudovoj Kommuny im. Dzerzhinskogo na 1928 g. [The work plan of the Children's Labor Commune. Dzerzhinsky in 1928].* (F. R-917, Op. 1, Spr. 85). Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti. Kharkiv [in Russian].
- Protokoly zasedaniy finansovo-byudzhethnoy sektsii okruzhnoy planovoy komissii za 1927/28 god i materialyi k nim. (1927–1928) [Minutes of the meetings of the financial and budget section of the district planning commission for 1927/28 and materials to them. (1927–1928)].* (F. R-845, Op. 3, Spr. 1391). Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti. Kharkiv [in Russian].

TKACHENKO A.

Poltava Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

ADMINISTRATIVE EXPERIENCE OF A. MAKARENKO IN FORMING THE LEGAL COMPETENCE OF FUTURE EDUCATIONAL MANAGERS

Systemic opportunities for the formation of legal competence of the future educational leader should be provided by the optimal organization of his professional training in the conditions of the master's degree. At the same time, the category of legal content of the learning process acquires special importance, which involves not only the saturation of the educational process with legal disciplines, but also a wide appeal to various forms of legal, including historical and pedagogical, experience. An interesting example of the formation of legal reality as a means of optimizing the educational environment is the unique experience of the outstanding Ukrainian teacher Anton Makarenko. A. Makarenko managed to assess the immanent pedagogical potential of legal reality as such and found a certain algorithm for using the system of basic forms of existence of law as an educational tool. Having become the head of an institution for the education of delinquents, A. Makarenko felt the objective need to take into account the specific legal reality not as a negative circumstance, but primarily as a key factor in the pedagogical process. In his practical activity, A. Makarenko realized and implemented the goal of finding a certain algorithm for the integration of pedagogical and legal specifics in solving the educational tasks set before him. The form that ensured such integration was the author's system of pedagogically expedient organization of legal reality, implemented in the specific conditions of the so-called educational team. In other words, A. Makarenko not only effectively used each of the forms of existence of law in his management practice, but actually invented a whole system of pedagogically appropriate methods of implementing these forms. The experience of A. Makarenko for a modern leader in the field of education represents a form of optimal unity of managerial, pedagogical and legal reality, among which the managerial reality acts as an integrating factor, ensuring the effectiveness of the entire system.

Keywords: *management experience of A. Makarenko, the fight against child homelessness, children's labor colonies, training of a manager in the management of an educational institution under the conditions of a master's degree, legal competence of future managers, forms of existence of law, legal awareness.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2023 р.